

Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μάθημα: «Αρχές Κοινωνιολογίας»
Εξάμηνο: Γ' (2019-20)
Διδάσκων: Δημήτρης Δάλλας

Μάθημα 6^ο

Βασικές Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις I:

Τα παραδείγματα του δομικού λειτουργισμού και της σύγκρουσης

Εισαγωγή

Για την μετέπειτα συζήτηση των βασικών κοινωνιολογικών προσεγγίσεων κρίνεται απαραίτητη μια εισαγωγική παρατήρηση, η οποία έχει να κάνει με τη διάκριση μεταξύ κοινωνικής θεωρίας και κοινωνιολογικής θεωρίας. Η *κοινωνική θεωρία* συνιστά θεωρητική προσέγγιση των κοινωνικών μορφών, των κοινωνικών δομών και θεσμών, αναζητώντας συνήθως γενικές κοινωνικές τάσεις και δυναμικές.¹ Η κοινωνική θεωρία κατεργάζεται εννοιολογικά σχήματα ερμηνείας της κοινωνικής πραγματικότητας και προχωράει στη διατύπωση θεωρητικών προτάσεων και υποθέσεων για τις μορφές και τα περιεχόμενα των κοινωνικών δομών και των κοινωνικών σχέσεων, καθώς και για τις τάσεις διαμόρφωσής τους μες στον ιστορικό χρόνο. Η *κοινωνιολογική θεωρία* συνίσταται κάθε φορά σε ένα θεωρητικό πλαίσιο και σε μεθοδολογικές αρχές. Χρησιμοποιεί η κοινωνιολογική θεωρία τις θεωρητικές έννοιες και τις προτάσεις-υποθέσεις της κοινωνικής θεωρίας προκειμένου να τις εμπλέξει, κατά κάποιο τρόπο, στη διαδικασία σύνθεσης του θεωρητικού με το εμπειρικό επίπεδο της κοινωνιολογικής ανάλυσης του κοινωνικού κόσμου.² Οι

¹ Δ.Ι. Δασκαλάκης, *Εισαγωγή στη σύγχρονη κοινωνιολογία*, προλ. Β. Φίλιας, Παπαζήσης, Αθήνα 2009, σ. 129. Ο Δασκαλάκης υποστηρίζει συγκεκριμένα ότι «η κοινωνική θεωρία αντιστοιχείται στις καθολικές θεωρητικές προσεγγίσεις σε σχέση με τις κοινωνικές μορφές και δομές, ενώ η κοινωνιολογική θεωρία σε θεωρητικό πλαίσιο και ερευνητική πράξη, συγκεκριμένου επιστημολογικού και μεθοδολογικού προσανατολισμού σε σχέση με συγκεκριμένα προβλήματα».

² Δ.Ι. Δασκαλάκης, *Εισαγωγή στη σύγχρονη κοινωνιολογία*, όπ.π., σ. 129. Ο Δασκαλάκης αναφέρει ότι «γενικά ως κοινωνιολογική θεωρία εννοιολογούνται είτε διάφορες συστηματικές κατηγοριοποιήσεις και ταξινομήσεις ιδεών από τον χώρο της κοινωνικής σκέψης είτε μορφές επιστημονικών θεωριών και συστηματικών ερευνητικών υποθέσεων, που ακολουθούν τις αρχές μιας καθιερωμένης επιστημονικής στάσης στο χώρο της κοινωνιολογίας. Ειδικότερα, οι κοινωνιολογικές θεωρίες είναι σύνθετα

έννοιες, λοιπόν, και τα θεωρητικά σχήματα της κοινωνικής θεωρίας εντάσσονται στο θεωρητικό πλαίσιο της κοινωνιολογικής θεωρίας, η οποία είναι προσανατολισμένη στη διερεύνηση, τη μελέτη, την ανάλυση και την ερμηνεία συγκεκριμένων κάθε φορά κοινωνικών φαινομένων.

Οι κοινωνιολογικές θεωρητικές προσεγγίσεις μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε ευρύτερες κατηγορίες, οι οποίες ονομάζονται κοινωνιολογικά παραδείγματα. Η έννοια του «παραδείγματος» αντλείται από τη σκέψη του Thomas Kuhn, ο οποίος όρισε ως «επιστημονικό παράδειγμα» το θεωρητικό αυτό σχήμα το οποίο αρθρώνεται βάσει συγκεκριμένων θεωρητικών προσεγγίσεων και το οποίο υποστηρίζει την παραγωγή θεωρητικής γνώσης και την πρακτική έρευνα. Ως κοινωνιολογικό, λοιπόν, παράδειγμα μπορεί να θεωρηθεί, όπως το θέτει ο Δ.Ι. Δασκαλάκης, «μια θεμελιώδης τάση, η οποία έχει διαχρονικά γίνει αποδεκτή μεταξύ των κοινωνιολόγων, όσον αφορά το θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας και ανάλυσης της κοινωνίας και των κοινωνικών φαινομένων».³

Η κατηγοριοποίηση των κοινωνιολογικών θεωριών βάσει των θεωρητικών παραδοχών και του μεθοδολογικού τους προσανατολισμού διαμορφώνει τρία βασικά κοινωνιολογικά παραδείγματα: α) το παράδειγμα του δομολειτουργισμού, β) το παράδειγμα της σύγκρουσης και γ) το παράδειγμα της διαντίδρασης. Σε αυτό το μάθημα θα εξετάσουμε τα δύο πρώτα κοινωνιολογικά παραδείγματα.

Δομικός λειτουργισμός

Ο δομικός λειτουργισμός αποτέλεσε την κυρίαρχη κοινωνιολογική προσέγγιση κατά την περίοδο των δεκαετιών του 1930 και 1960. Πρόκειται για μια μακροσκοπική προσέγγιση και μελέτη των κοινωνικών φαινομένων, η οποία εστιάζει στο κοινωνικό σύστημα ως σύνολο και στα μέρη που το απαρτίζουν. Πιο συγκεκριμένα, το κοινωνικό σύστημα προσεγγίζεται ως ένα σύνολο αλληλεξαρτώμενων μερών (κοινωνικοί θεσμοί, κοινωνικές δομές), τα οποία επιδρούν μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζουν την ισορροπία του κοινωνικού συστήματος. Με άλλα λόγια, η κοινωνική συνοχή και σταθερότητα επιτυγχάνεται με τη θετική λειτουργία των κοινωνικών θεσμών και δομών. Αυτή είναι μια βασική θέση-παραδοχή της προσέγγισης του δομικού λειτουργισμού.

θεωρητικά πλαίσια, τα οποία χρησιμοποιούν οι κοινωνιολόγοι προκειμένου να κατανοήσουν την κοινωνία και να οργανώσουν την κοινωνική έρευνα».

³ Δ.Ι. Δασκαλάκης, *Εισαγωγή στη σύγχρονη κοινωνιολογία*, όπ.π., σ. 132.

Ο δομικός λειτουργισμός αρθρώθηκε αρχικά ως αντίδραση στην ιστορική εξελικτική θεωρία κάποιων κοινωνικών ανθρωπολόγων, οι οποίοι επιχειρούσαν να ερμηνεύσουν την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας βάσει ενός εξελικτικού σχήματος. Το εξελικτικό αυτό σχήμα βασιζόταν σε εικοτολογικές διατυπώσεις για τα αρχικά στάδια της ανθρώπινης κοινωνίας και σε εθνοκεντρικές προκαταλήψεις για τη μετέπειτα εξέλιξη αυτών των κοινωνιών. Μελετώντας μη δυτικές κοινωνίες διατύπωναν υποθέσεις για τα αρχικά στάδια της κοινωνίας και προέβαλαν τις δικές τους δυτικές αναπαραστάσεις, προκειμένου να προβλέψουν την εξέλιξη κι αυτών των κοινωνιών.⁴ Με άλλα λόγια, συγκροτούσαν ένα ιστορικό εξελικτικό σχήμα ερμηνείας μέσω του οποίου ερμήνευαν την εξέλιξη όλων των ανθρώπινων κοινωνιών μέσα από τη διαδοχή συγκεκριμένων σταδίων. Ο δομικός λειτουργισμός ως αντίδραση σε μια τέτοια προσέγγιση επικεντρώθηκε στη μελέτη των σύγχρονων κοινωνιών ή/και σε αφηρημένους κοινωνικούς τύπους.

Κοινωνικοί ανθρωπολόγοι, όπως ο B.Malinowski⁵ και ο A.R.Radcliffe-Brown⁶ άσκησαν δριμεία κριτική στην εξελικτική ερμηνεία των ανθρώπινων

⁴ Σ.Δημητρίου-Κοτσώνη, «Η προσέγγιση της ιστορίας από την ανθρωπολογία», στο Σ.Δημητρίου-Κοτσώνη & Σ. Δημητρίου, *Ανθρωπολογία και ιστορία*, β' έκδοση, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 46-7. Όπως υποστηρίζει η Σ.Δημητρίου-Κοτσώνη για τη θεωρία του εξελικτισμού «πρόκειται για ένα θεωρητικό σχήμα που βασίζεται στην αντίληψη ότι η κοινωνική αλλαγή διέπεται από νομοτελειακές αρχές, δηλαδή νόμους με καθολική ισχύ για όλη την ανθρωπότητα. Εστιάζει στη διερεύνηση της καταγωγής των κοινωνικών και πολιτισμικών φαινομένων, καθώς και των αιτίων και των νόμων που διέπουν την εξέλιξή τους. Αναλυτικό της αντικείμενο είναι η ανθρώπινη κοινωνία εν γένει, ο καθολικός Άνθρωπος και η πορεία του μέσα στο χρόνο. [...] Η θεωρία του εξελικτισμού διατυπώνει ένα σχήμα γραμμικής εξέλιξης των κοινωνιών σύμφωνα με το οποίο όλες οι κοινωνίες διέρχονται από κοινά στάδια εξέλιξης. Σ' αυτή την κλίμακα εξέλιξης οι δυτικές κοινωνίες συνιστούν το πιο ανεπτυγμένο στάδιο, ενώ οι σύγχρονοι "πρωτόγονοι" πληθυσμοί αποτελούν "επιβιώσεις" προηγούμενων σταδίων [...] Ο εξελικτισμός, εδραιώνοντας την ιδέα της κοινωνικής εξέλιξης, την οποία συνδέει με την ανάπτυξη του πνεύματος, και προάγοντας την ιδέα της ψυχικής ενότητας της ανθρωπότητας, αναγνωρίζει για όλες τις φυλές και όλους τους λαούς τη δυνατότητα ανάπτυξης και επομένως τους θεωρεί εν δυνάμει ισότιμους. Συγχρόνως όμως δίνει έρεισμα σε ένα νέου τύπου ρατσισμό, που δε διακρίνει σε φυλές, αλλά ταξινομεί τις κοινωνίες με βάση την πολιτισμική τους στάθμη».

⁵ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», στο Μ.Πετμεζίδου (επιμ.), *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*, μετ. Β. Καπετανγιάννης – Γ. Μπαρουκτσής τ.1., ΠΕΚ, Ηράκλειο 2003, σ. 43. Ο Ritzer ακολουθώντας την ταξινόμηση των εκδοχών του δομικού λειτουργισμού από τον Mark Abrahamson υποστηρίζει ότι ο B. Malinowski ήταν υποστηρικτής του *ατομικιστικού λειτουργισμού*. Στον ατομικιστικό λειτουργισμό «η προσοχή εστιάζεται στις ανάγκες των δρώντων ατόμων και στις διάφορες μεγάλης κλίμακας δομές (π.χ. στους κοινωνικούς θεσμούς, τις πολιτισμικές αξίες) που εμφανίζονται ως λειτουργικές ανταποκρίσεις στις ανάγκες αυτές».

⁶ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», *όπ.π.*, σ. 43. Ο Ritzer θεωρεί τον A.B. Radcliffe-Brown ως υποστηρικτή της δεύτερης εκδοχής του δομικού λειτουργισμού, του *διαπροσωπικού λειτουργισμού*, στον οποίο «η προσοχή εστιάζεται στις κοινωνικές σχέσεις, και ιδιαίτερα στους μηχανισμούς που εξομαλύνουν τις κοινωνικές σχέσεις. Η τρίτη εκδοχή και η πιο αποδεκτή στους κοινωνιολόγους με δομικό-λειτουργικό προσανατολισμό είναι αυτή του *κοινωνικού λειτουργισμού*, ο οποίος επικεντρώνεται «πρωταρχικά στις

κοινωνιών. Όπως σχολιάζει η Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη «η βρετανική σχολή του δομολειτουργισμού, της οποίας ιδρυτής θεωρείται ο Bronislaw Malinowski, όχι μόνο απορρίπτει την ιδέα της νομοτελειακής ιστορικής εξέλιξης που υποστήριξε ο εξελικτικισμός, αλλά παράλληλα και οποιονδήποτε ιστορικό προσανατολισμό στην Κοινωνική Ανθρωπολογία. Ο Alfred Reginald Radcliffe-Brown χαρακτηρίζει τον εξελικτισμό και τη θεωρία της διάχυσης ψευδοϊστορικές και ψευδοαιτιακές θεωρίες που βασίζονται σε καθαρά ατεκμηρίωτες υποθέσεις. Και ο Malinowski δηλώνει ρητά ότι το αναλυτικό αντικείμενο της Ανθρωπολογίας είναι το παρόν, και επιρρίπτει στον εξελικτισμό ευθύνες για καθυστέρηση στην ανάπτυξη της επιτόπιας έρευνας».⁷

Η σκέψη τριών κλασικών κοινωνιολόγων, του A. Comte, του H. Spencer και του E. Durkheim, άσκησε μεγάλη επίδραση στο θεωρητικό παράδειγμα του δομικού λειτουργισμού. Η επιρροή του Comte αφορά τις θέσεις του για την ύπαρξη μιας «καλής κοινωνίας», για την εγγενή ισορροπία κάθε κοινωνικού συστήματος και για την προσέγγιση της κοινωνίας ως οργανικού συστήματος.⁸ Ο Comte είχε υιοθετήσει την θεωρία του οργανισμού, καθώς επικαλούνταν την αναλογία μεταξύ του κοινωνικού συστήματος και των οργανισμών. Οι αναλογίες μεταξύ κυττάρου και οικογένειας, ιστού και κοινωνικών τάξεων, οργάνων και πόλεων, είναι ενδεικτικές και αποτυπώνουν την αντίληψη του για την κοινωνία ως οργανικού συστήματος.⁹ Ο

μακρο-δομές και στους μεγάλης κλίμακας κοινωνικούς θεσμούς, στις αμοιβαίες τους σχέσεις, και στους περιορισμούς που θέτουν στους φορείς δράσης».

⁷ Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη, «Η προσέγγιση της ιστορίας από την ανθρωπολογία», ό.π., σ. 65. Όπως αναφέρει η Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη «ο θεωρητικός προσανατολισμός της Ανθρωπολογίας τον 20^ο αιώνα στην Ευρώπη, με την υιοθέτηση της ντυρκειμανής κοινωνιολογικής παράδοσης και του οργανικού μοντέλου (organic model) που θεωρεί την κοινωνία οργανική ενότητα και δίνει έμφαση στις λειτουργικές αλληλεξαρτήσεις των κοινωνικών φαινομένων, καταλήγει στην καθιέρωση μιας ανιστορικής προσέγγισης. Ο δομολειτουργισμός εστιάζει στη συγχρονική αλληλοδιαπλοκή των κοινωνικών θεσμών και στις λειτουργίες τους. Και μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η κοινωνία συλλαμβάνεται ως κλειστό, αυτουρυθμιζόμενο οργανικό σύνολο που χαρακτηρίζεται από ολοποίηση και ευστατική ισορροπία».

⁸ Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη, «Η προσέγγιση της ιστορίας από την ανθρωπολογία», ό.π., σ. 67. Υποστηρίζει η Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη ότι «ο δομολειτουργισμός παραλληλίζει την κοινωνία με ζωντανό φυσικό οργανισμό του οποίου τα μέρη λειτουργούν με σκοπό τη διατήρηση του όλου, το οποίο θεωρείται ότι βρίσκεται σε ισορροπία. Οι κοινωνικοί θεσμοί έχουν λειτουργική αλληλεξάρτηση, πράγμα που προσδίδει στα κοινωνικά συστήματα συνεκτικότητα. Κάθε κοινωνία αποτελεί ένα οργανικό σύστημα του οποίου οι λειτουργίες έχουν προσαρμοστεί στη διατήρησή του. Κάθε κοινωνικός θεσμός και κοινωνική σχέση εξετάζονται με βάση το ερώτημα: ποια είναι η χρησιμότητά τους στην ύπαρξη και διατήρηση της κοινωνίας ως ολότητας και ποια είναι η λειτουργία τους για την εξασφάλιση της ομοιοστασίας της».

⁹ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», ό.π., σ. 43. «Ο Comte», υποστηρίζει ο Ritzer, «έτρεφε μια κανονιστική αντίληψη για την “καλή” κοινωνία, πράγμα που τον οδήγησε να επικεντρώσει το ενδιαφέρον του στο εάν και κατά πόσο κάθε δεδομένο κοινωνικό φαινόμενο συμβάλλει στην επίτευξη μιας τέτοιας κοινωνίας. Έτρεφε επίσης μια αίσθηση ισορροπίας, η οποία θεωρούσε ότι υπάρχει μέσα σε κάθε κοινωνία. Ωστόσο, από τις απόψεις του εκείνη που άσκησε τη μεγαλύτερη επίδραση ήταν η θεωρία του περί οργανισμού – η τάση, δηλαδή, να βρίσκει κανείς αναλογίες μεταξύ κοινωνιών και βιολογικών οργανισμών. [...]

Spencer ανέπτυξε κι αυτός τη θεωρία του οργανισμού, φέρνοντας έτσι σε μια αναλογική σχέση την επιστήμη της βιολογίας με αυτήν της κοινωνιολογίας. Για τον Spencer, τα κοινωνικά συστήματα παρουσιάζουν αναλογίες με τους ζωντανούς οργανισμούς, που μελετά η βιολογία. Χαρακτηριστικές αναλογίες είναι οι εξής: α) ανάπτυξη, β) διαφοροποίηση δομών και λειτουργιών, γ) αμοιβαία εξάρτηση των μερών, δ) νόμοι της εξέλιξης, ε) λειτουργίες που αναλαμβάνουν οι δομές, τα μέρη ενός συστήματος για την επιβίωση του οργανικού αυτού συστήματος.¹⁰ Ο τρίτος κοινωνιολόγος, ο Durkheim, άσκησε τη μεγαλύτερη επίδραση στο δομικό λειτουργισμό. Η αποφασιστική του επιρροή συνίσταται στη διάκριση στην οποία προχώρησε μεταξύ του κοινωνικού αιτίου και της κοινωνικής λειτουργίας. Ο Durkheim αναζητούσε την αιτία ύπαρξης και της συγκεκριμένης μορφής που είχε μια κοινωνική δομή, ένας κοινωνικός θεσμός. Συνάμα τον ενδιέφερε και η λειτουργία του συγκεκριμένου θεσμού στο πλαίσιο του κοινωνικού συστήματος. Αναζητούσε, δηλαδή, τη χρησιμότητα ενός κοινωνικού θεσμού, τις ανάγκες στις οποίες ανταποκρινόταν η λειτουργία και η ύπαρξη κάθε θεσμού. Από αυτή την σκέψη του Durkheim προκύπτει η θεμελιώδης παραδοχή του δομικού λειτουργισμού, η οποία συνίσταται στη θέση ότι κάθε κοινωνικός θεσμός, κάθε κοινωνική δομή εξυπηρετεί μια (θετική) λειτουργία του κοινωνικού συστήματος, με την έννοια ότι απαντά σε συγκεκριμένες ανάγκες της κοινωνίας.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσουμε τον G. Ritzer στο κείμενο του «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», όπου συζητά βασικές αναλύσεις που εντάσσονται στη δομική λειτουργική προσέγγιση. Δύο από τα βασικά θέματα ανάλυσης του δομολειτουργισμού είναι η κοινωνική στρωμάτωση και οι προϋποθέσεις ύπαρξης του κοινωνικού συστήματος.

Κατά συνέπεια, όπως αντικείμενο της βιολογίας ήταν η μελέτη του ατομικού οργανισμού, έτσι και αντικείμενο της κοινωνιολογίας, θα έπρεπε να είναι η μελέτη του κοινωνικού οργανισμού».

¹⁰ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», ό.π., σ. 44. Ο Ritzer συνοψίζει τις χαρακτηριστικές αναλογίες που αναγνωρίζει ο H. Spencer μεταξύ κοινωνικών συστημάτων και βιολογικών οργανισμών: «Κατά τον Spencer, υπάρχουν ποικίλες ομοιότητες μεταξύ κοινωνικών και ατομικών οργανισμών. Πρώτον, και οι κοινωνικοί και οι ατομικοί οργανισμοί μεγαλώνουν και αναπτύσσονται, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο με την ανόργανη ύλη. Δεύτερον, και στις δύο περιπτώσεις, μια αύξηση που επέρχεται στο μέγεθός τους τείνει να οδηγεί σε αυξανόμενη πολυπλοκότητα και διαφοροποίηση. Τρίτον, η προοδευτική διαφοροποίηση των δομών και στους δύο οργανισμούς έχει την τάση να συνοδεύεται από προοδευτική διαφοροποίηση ως προς τη λειτουργία. Τέταρτον, τα μέρη και των δύο οργανισμών διακρίνονται από αμοιβαία εξάρτηση. Επομένως, κάποια αλλαγή που συμβαίνει σε ένα μέρος είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε αλλαγές στα άλλα μέρη. Τέλος, καθένα από τα μέρη και της κοινωνίας και της βιολογικής ολότητας μπορούν αφ' εαυτών να θεωρηθούν οργανισμοί».

Η Κοινωνική στρωμάτωση: Μια δομολειτουργική προσέγγιση

Δύο συνεργάτες του Talcott Parsons, βασικού θεμελιωτή του δομολειτουργισμού, οι K. Davis και W. Moore το 1945 διατύπωσαν μια λειτουργική θεωρία της κοινωνικής στρωμάτωσης. Η κοινωνική στρωμάτωση για τους δομικούς λειτουργιστές συνιστά ένα αναγκαίο κοινωνικό φαινόμενο, καθώς η διαφοροποίηση ρόλων και η διαστρωμάτωση των θέσεων είναι αυτή που επιτρέπει την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών. Για τους Davis και Moore η κοινωνική στρωμάτωση συνιστά ένα σύστημα θέσεων, που καταλαμβάνουν τα κοινωνικά άτομα. Οι θέσεις αυτές φέρουν διαφορετικό βαθμό κύρους (prestige) και συνοδεύονται από διαφορετική ισχύ και χρηματική ανταμοιβή. Η κάθε θέση συναρτάται με μια συγκεκριμένη κοινωνική λειτουργία, την οποία καλείται να αναλάβει και φέρει σε πέρας το άτομο. Οι Davis και Moore κατηγοριοποιούν τις θέσεις βάσει της κοινωνικής τους χρησιμότητας, των απαιτούμενων δεξιοτήτων και ικανοτήτων και της ευχαρίστησης που συνεπάγεται η ανάληψή τους και η εκπλήρωση των καθηκόντων. Διατυπώνουν την υπόθεση ότι οι θέσεις στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας, οι υψηλότερες, δηλαδή, θέσεις στο κοινωνικό σύστημα είναι οι πιο σημαντικές για την επιβίωση και την αναπαραγωγή της κοινωνίας, οι πιο απαιτητικές ως προς τις ικανότητες και τις απαιτούμενες δεξιότητες και οι λιγότερο ευχάριστες. Επομένως, η κοινωνία θα πρέπει να βρει τρόπους με τους οποίους θα παρακινήσει τα άτομα να αναλάβουν τις θέσεις αυτές και κατόπιν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των θέσεων αυτών. Τα κίνητρα αυτά είναι το αυξημένο κύρος, η ισχύς, οι χρηματικές απολαβές και οι απολαύσεις.

Σε αυτή τη λειτουργική θεωρία της στρωμάτωσης έχει αναπτυχθεί σοβαρή κριτική, η οποία εστιάζει στα παρακάτω σημεία. Πρώτον, μια τέτοια προσέγγιση νομιμοποιεί και αναπαράγει την υπάρχουσα ιεραρχική οργάνωση της κοινωνίας και την συμβολική και υλική ανώτερη θέση των κοινωνικών ελίτ. Δεύτερον, τίθεται ένα μεγάλο ζήτημα σχετικά με το βαθμό σπουδαιότητας, χρησιμότητας και της ευχαρίστησης των λειτουργιών που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες κοινωνικές θέσεις. Οι αξιολογικές, υποκειμενικές και ιδεολογικές κρίσεις των Davis και Moore είναι εμφανείς σχετικά με την σπουδαιότητα των ανώτερων κοινωνικών θέσεων σε σχέση με τις κατώτερες και για το μικρότερο βαθμό ευχαρίστησης που αντλούν αυτοί που βρίσκονται σε ανώτερες θέσεις από αυτούς που βρίσκονται σε κατώτερες. Εδώ, για παράδειγμα, θα μπορούσε να τεθεί το ερώτημα του κατά πόσο πιο χρήσιμη είναι η λειτουργία που επιτελούν οι διαφημιστικοί σύμβουλοι, οι τηλεοπτικές περσόνες, οι ποδοσφαιριστές σε σχέση με τη λειτουργία που επιτελούν οι καθαρίστριες, οι

οδοκαθαριστές, οι οικοδόμοι, οι διανομείς. Και επίσης μπορεί να τεθεί το ζήτημα της σύγκρισης της ευχαρίστησης που αντλείται από αυτές τις λειτουργίες. Για παράδειγμα, η εργασία της καθαρίστριας ή του κούριερ/διανομέα είναι πιο ευχάριστη από αυτή ενός τηλεαστέρα ή ενός διαφημιστικού συμβούλου, όπως θα υποστήριζε κάποιος αν ακολουθούσε την παραδοχή των Davis και Moore. Τρίτον, η λειτουργική θεωρία των Davis και Moore αλλά και άλλων δομικών λειτουργιστών έχει ως προκείμενη ένα ωφελμισμό, δηλαδή μια παραδοχή ότι τα άτομα αναζητούν το ίδιο όφελος, το προσωπικό τους συμφέρον.¹¹ Επομένως, τα κίνητρα που θα πρέπει να θέτει μια κοινωνία για την ανάληψη των κοινωνικών θέσεων και την εκπλήρωση συγκεκριμένων κοινωνικών καθηκόντων-λειτουργιών θα αφορούν το χρήμα, την ισχύ, το κύρος, τις διασκεδάσεις. Τα κίνητρα, όμως, των ανθρώπων μπορούν να είναι και διαφορετικής υφής και όχι αποκλειστικά ιδιοτελούς. Για παράδειγμα, βασικά κίνητρα για την ανάληψη καθηκόντων και την ανάπτυξη κοινωνικών δραστηριοτήτων μπορεί να είναι η αίσθηση της προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο, όπως και η εσωτερική πλήρωση, η ικανοποίηση που αντλείται από την αίσθηση εκπλήρωσης μιας λειτουργίας με άρτιο τρόπο.

Ένα άλλο βασικό ζήτημα θεωρητικής ανάλυσης για τους δομικούς λειτουργιστές είναι οι προϋποθέσεις επιβίωσης και αναπαραγωγής του κοινωνικού συστήματος¹² ή αλλιώς, στην ορολογία του δομολειτουργισμού, τα λειτουργικά προαπαιτούμενα της κοινωνίας.

Το ζήτημα της κοινωνικής αναπαραγωγής ή αλλιώς τα Λειτουργικά προαπαιτούμενα των κοινωνικών συστημάτων

Ο T. Parsons κάνει λόγο για τέσσερα *λειτουργικά προαπαιτούμενα* των κοινωνικών συστημάτων: 1) **προσαρμογή**, 2) **επίτευξη στόχου**, 3) **ενσωμάτωση** και 4) **διατήρηση του προτύπου**. Τα δύο πρώτα λειτουργικά προαπαιτούμενα σχετίζονται με τις σχέσεις του συστήματος με το εξωτερικό του περιβάλλον και τα άλλα δύο με

¹¹ Είναι ενδεικτική η φράση του T.Parsons ότι «η μεγιστοποίηση των παροχών ή η ικανοποίηση που εξασφαλίζεται στα άτομα είναι ο βασικός στόχος της δράσης».

¹² Ν. Κ. Κατριβέσης, *Κοινωνιολογική θεωρία: Σύγχρονα ρεύματα της κοινωνιολογικής σκέψης*, Εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1996, σ. 48-9. Όπως αναφέρει ο Κατριβέσης το κοινωνικό σύστημα στη σκέψη του Talcott Parsons είναι «το σύνολο των δικτύων της αλληλεπίδρασης, μέσω των οποίων δύο ή περισσότεροι δράστες βρίσκονται σε αμοιβαία σχέση και ενεργούν συλλογικά χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους». Ο ίδιος ο Parsons ορίζει το κοινωνικό σύστημα ως «σύνολο προσώπων σε αλληλεπίδραση [...], που υποκινούνται από μια τάση μεγιστοποίησης των παροχών και επομένως η σχέση (τους) με τις καταστάσεις –μέσα στις οποίες αυτοί βρίσκονται- ορίζεται και διαπερνάται από ένα σύστημα κοινών συμβόλων, δομημένων πολιτισμικά».

τις εσωτερικές συνθήκες του συστήματος. Η πρώτη λειτουργία της «προσαρμογής» σχετίζεται με τις δραστηριότητες που αναπτύσσει ένα κοινωνικό σύστημα προκειμένου να δημιουργήσει τις σχέσεις αυτές με το περιβάλλον του που θα του διασφαλίσει τους αναγκαίους πόρους για την επιβίωσή του.¹³ Η δεύτερη λειτουργία της «επίτευξης του στόχου» σχετίζεται με την πολιτική λειτουργία του κοινωνικού συστήματος, μέσω της οποίας λαμβάνονται οι αποφάσεις για τον προσδιορισμό των σκοπών και για τους τρόπους επίτευξης αυτών (οργάνωση, κινητοποίηση πόρων).¹⁴ Η τρίτη λειτουργία της «ενσωμάτωσης» σχετίζεται με τη λειτουργία των θεσμών κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι ρυθμίζουν και ελέγχουν την κοινωνική συμπεριφορά, καθώς και με τους τύπους κοινωνικής αλληλεγγύης· λειτουργίες που διασφαλίζουν την σταθερότητα των κοινωνικών μορφών του συστήματος.¹⁵ Η τέταρτη λειτουργία της «διατήρησης του προτύπου» σχετίζεται με τη λειτουργία της διατήρησης των κοινών προτύπων αξιών, των πολιτισμικών κανονιστικών συστημάτων, τα οποία διασφαλίζουν τους αποδεκτούς τρόπους δράσης και τις κοινωνικές σχέσεις.¹⁶

¹³ E.C. Devereux Jr, «Η κοινωνιολογική θεωρία του Parsons» στο Μ.Πετμεζίδου (επιμ.), *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*, μετ. Β. Καπετανγιάννης – Γ. Μπαρουκτσής τ.1., ΠΕΚ, Ηράκλειο 2003, σ. 152-3. Ο Devereux αναλύει τα λειτουργικά προαπαιτούμενα του Parsons από την οπτική των λειτουργικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει κάθε σύστημα. Το πρόβλημα της προσαρμογής στην εξωτερική κατάσταση δεν σχετίζεται μόνο με τα προβλήματα συμφιλίωσης με το περιβάλλον «αλλά εμπεριέχει και την ενεργό χειραγώγηση του περιβάλλοντος ή του ίδιου του συστήματος, με στόχο την απόκτηση διευκολύνσεων που έχουν μια γενικευμένη αξία ως μέσα για μια σειρά στόχων του συστήματος. Η συσσώρευση κεφαλαίου, η κατασκευή εργαλείων και η μάθηση θεωρούνται σχετικά ως προς το πρόβλημα της προσαρμογής».

¹⁴ E.C. Devereux Jr, «Η κοινωνιολογική θεωρία του Parsons», όπ.π., σ. 152. Ο Devereux κάνει λόγο για τα εργαλεία προβλήματα που συνοδεύουν την επίτευξη στόχων, λέγοντας ότι «αυτά θεωρούνται ότι περιλαμβάνουν την επίλυση των σχετικών τεχνικών προβλημάτων μέσα σε ένα σχήμα μέσων-σκοπών και τον συντονισμό των δραστηριοτήτων κατά τέτοιον τρόπο ώστε το σύστημα να κινείται προς οιοσδήποτε στόχο το ίδιο έχει θέσει προς επίτευξη».

¹⁵ E.C. Devereux Jr, «Η κοινωνιολογική θεωρία του Parsons», όπ.π., σ. 153. Σχετικά με τα εσωτερικά προβλήματα ενσωμάτωσης ο Devereux σχολιάζει ότι «εδώ η προσοχή εστιάζεται στις σχέσεις των μονάδων εντός του συστήματος, και το πρόβλημα έγκειται στην εδραίωση και διατήρηση ενός επιπέδου αλληλεγγύης ή συνοχής μεταξύ των σε επαρκή βαθμό που να επιτρέπει τη λειτουργία του συστήματος».

¹⁶ Ν. Κ. Κατριβέσης, *Κοινωνιολογική θεωρία: Σύγχρονα ρεύματα της κοινωνιολογικής σκέψης*, όπ.π., σ. 67. Επίσης βλ. E.C. Devereux Jr, «Η κοινωνιολογική θεωρία του Parsons», όπ.π., σ. 153. Ο Devereux αναφέρεται σε δύο διαφορετικά αλλά σχετιζόμενα μεταξύ τους προβλήματα, της διατήρησης του προτύπου και της διαχείρισης της έντασης. Όπως λέει «και τα δύο προβλήματα αφορούν συνθήκες που είναι εσωτερικές ως προς τις ίδιες τις μονάδες του συστήματος, οι οποίες όμως παρ' όλα αυτά έχουν συνέπειες για τη λειτουργία του συστήματος. Το πρόβλημα της διατήρησης του προτύπου είναι βασικά πρόβλημα που κάθε φορέας δράσης αντιμετωπίζει στην προσπάθειά του να συμφιλιώσει τις διάφορες νόρμες και τα αιτήματα που του επιβάλλονται από τη συμμετοχή του σε κάθε ιδιαίτερο κοινωνικό σύστημα, με τις νόρμες και τα αιτήματα άλλων συστημάτων στα οποία επίσης συμμετέχει, ή με τις γενικότερες νόρμες της ευρύτερης κουλτούρας. Εάν υπάρχει σοβαρή σύγκρουση ρόλων ή κανονιστική ασυμβατότητα τότε το σύστημα θα υποστεί τις συνέπειες. Η διαχείριση της έντασης ορίζεται ως πρόβλημα διατήρησης εντός της μονάδας ενός επιπέδου αφοσίωσης και δέσμευσης σε ελατήρια και κίνητρα επαρκή για την απαιτούμενη διαδραμάτιση ρόλων. Επικρατεί εδώ η αντίληψη ότι υπάρχουν συνεχείς αλλαγές της κατάστασης εντός των μονάδων του συστήματος, με άνοδο και πτώση της

Ο D.F. Aberle, συνεργάτης του Parsons, εξετάζει τους βασικούς όρους εξαφάνισης της κοινωνίας και τις λειτουργικές προϋποθέσεις επιβίωσης της κοινωνίας. Ως όρους που μπορούν να συμβάλλουν στην κοινωνική αποσύνθεση, στην κοινωνική αταξία και το χάος, και στην εξαφάνιση μιας κοινωνίας, ο Aberle αναγνωρίζει τους εξής: 1) μικρός αριθμός κοινωνικών ατόμων, που προκύπτει από την εξαφάνιση ή/και τη διασπορά του πληθυσμού, 2) απάθεια των ανθρώπων, 3) έντονες εσωτερικές συγκρούσεις και 4) την απορρόφηση μιας κοινωνίας από μια άλλη κοινωνία διά της κατάκτησης και της προσάρτησης.

Ο Aberle προχωράει, όπως προαναφέρθηκε, και στη διατύπωση των λειτουργικών προϋποθέσεων επιβίωσης της κοινωνίας, αναφέροντας τις εξής: **1)** επαρκής μέθοδος αντιμετώπισης και διαχείρισης του περιβάλλοντος μιας κοινωνίας (άντληση πόρων και διατήρηση μιας σχέσης ισορροπίας με το φυσικό περιβάλλον - διατήρηση σχέσης με άλλα κοινωνικά συστήματα, όπως μέσω του εμπορίου, των επικοινωνιών, πολιτισμικών ανταλλαγών και της άμυνας), **2)** επαρκής μέθοδος στρατολόγησης των φύλων (δυνατότητα ανάπτυξης αμοιβαίων ετερόφυλων σχέσεων και κίνητρα για διατήρηση των αναγκαίων ρυθμών αναπαραγωγής), **3)** επαρκής αριθμός ατόμων με διαφορετικές δεξιότητες, **4)** επαρκής διαφοροποίηση των ρόλων και αποτελεσματικοί τρόποι κοινωνικής τοποθέτησης,¹⁷ **5)** επαρκές σύστημα επικοινωνίας (γλώσσα, μέσα επικοινωνίας, κοινά συμβολικά συστήματα, κοινά πρότυπα αξιών, κοινό γνωστικό σύστημα αξιών), **6)** κοινοί κοινωνικοί στόχοι, **7)** κοινό κανονιστικό σύστημα (κανόνες ρύθμισης των μέσων επίτευξης των στόχων), **8)** μέσα ρύθμισης των συναισθηματικών εκφράσεων, **9)** κοινωνικοποίηση των νέων μελών της κοινωνίας (μάθηση και εσωτερικευση των κοινωνικών στόχων, των κανόνων, των αξιών, των γνωστικών προσανατολισμών, της θέσης στο σύστημα διαστρωμάτωσης) και **10)** εξωτερικός και εσωτερικός έλεγχος.

Ένας από τους πιο σημαντικούς δομικούς λειτουργιστές, ο Robert Merton, άσκησε κριτική σε κάποιες βασικές θέσεις των πρώτων δομολειτουργιστών, θέτοντας το ζήτημα της αναγκαιότητας σύνδεσης θεωρίας και έρευνας και, ως εκ τούτου, της εμπειρικής θεμελίωσης των θεωρητικών και αναλυτικών διατυπώσεων του δομικού λειτουργισμού. Πιο συγκεκριμένα, ο Merton άσκησε κριτική στα τρία βασικά αξιώματα του δομολειτουργισμού, τα οποία υποστήριζε ότι βασιζόταν σε αφηρημένες

έντασης. Με αυτή την έννοια, εάν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, οι αλλαγές αυτές ίσως δυνητικά υποκινήσουν μια τάση προς παρέκκλιση από τα κατεστημένα πρότυπα του συστήματος».

¹⁷ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», όπ.π., σ. 50.

θεωρητικές υποθέσεις. Πρόκειται για τα αξιώματα της λειτουργικής ενότητας της κοινωνίας, του καθολικού λειτουργισμού και του επιτακτικώς αναγκαίου και απαραίτητου χαρακτήρα των κοινωνικών δομών και των λειτουργιών τους.¹⁸ Ο Merton υποστήριξε ότι πρώτον, κάθε κοινωνικός θεσμός που υπάρχει στην κοινωνία δεν είναι λειτουργικά ενταγμένος στο κοινωνικό σύστημα· δεύτερον, κάθε κοινωνικός θεσμός δεν αναπτύσσει μια θετική λειτουργία προς τα άλλα μέρη (θεσμούς) του κοινωνικού συστήματος και επομένως δεν συμβάλλει απαραίτητα στην συνοχή και την αναπαραγωγή του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος· και τρίτον, οι υπάρχοντες, συγκεκριμένοι κοινωνικοί θεσμοί δεν είναι αναγκαίοι και απαραίτητοι για την κοινωνία, απλώς και μόνο επειδή υπάρχουν.

Ο Merton υποστήριξε ότι η δομική-λειτουργική ανάλυση δεν θα πρέπει να εστιάζει μόνο στο κοινωνικό σύστημα ως σύνολο, αλλά θα πρέπει να προχωράει την ανάλυση σε διαφορετικά επίπεδα. Έκανε λόγο, λοιπόν, για *επίπεδα λειτουργικής ανάλυσης*. Αυτού του τύπου η ανάλυση δεν καταφεύγει σε αφηρημένες θεωρητικές διατυπώσεις για το σύνολο του κοινωνικού συστήματος (λειτουργική ενότητα, καθολικός λειτουργισμός, αναγκαιότητα των υπάρχουσών δομών), αλλά υποστηρίζει την ανάλυση των λειτουργιών επιμέρους θεσμών και δομών του κοινωνικού συστήματος, όπως κοινωνικές ομάδες, οργανώσεις, θεσμοί. Με αυτό τον τρόπο είναι δυνατόν, κατά τον Merton, να αναλυθούν οι πραγματικές λειτουργίες κάθε θεσμού και να αποφεύγονται οι αφηρημένες διατυπώσεις περί λειτουργικότητας, οι οποίες εξάγονται από το γεγονός και μόνο της ύπαρξης κάποιων θεσμών. Αυτή η προσέγγιση οδήγησε τον Merton να προχωρήσει στη διάκριση μεταξύ των *κοινωνικών λειτουργιών*, των *δυσλειτουργιών* και των *μη λειτουργιών*. Για τον Merton οι **κοινωνικές λειτουργίες** είναι «εκείνες οι συνέπειες που μπορούμε να παρατηρήσουμε και οι οποίες συντελούν στην προσαρμογή και ρύθμιση ενός δεδομένου συστήματος». Κάποιοι, όμως, θεσμοί ενδέχεται να συμβάλουν στη διατήρηση κάποιων μερών του συστήματος αλλά συνάμα να έχουν αρνητικές επιπτώσεις σε κάποια άλλα (**δυσλειτουργίες**). Η έννοια των **μη λειτουργιών** αφορά τους θεσμούς αυτούς, των οποίων η λειτουργία τους δεν επιφέρει καμία σημαντική επίπτωση στο κοινωνικό σύστημα. Πρόκειται, συνήθως, για κοινωνικές μορφές που απλώς «επιβιώνουν» στη σύγχρονη κοινωνία, χωρίς η ύπαρξη και η λειτουργία τους να ασκεί σημαντική επίδραση (ούτε θετική ούτε αρνητική) στο κοινωνικό σύστημα.

¹⁸ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», όπ.π., σ. 55.

Επίσης, ο Merton έκανε λόγο και για *έκδηλες* και *λανθάνουσες* λειτουργίες των θεσμών, όπου ως *έκδηλες* ορίζει τις επιδιωκόμενες και ως *λανθάνουσες* τις ακούσιες λειτουργίες. Προχωράει και στη διατύπωση των *απρόβλεπτων συνεπειών* της λειτουργίας κάποιων κοινωνικών θεσμών, τις οποίες ταξινομεί σε τρεις κατηγορίες: α) λανθάνουσα λειτουργία (λειτουργική), β) δυσλειτουργική και την γ) μη λειτουργική.

Το φαινόμενο της φτώχειας: Μια νέο-λειτουργική προσέγγιση

Πάνω στο πρότυπο του νέο-λειτουργισμού, που διατύπωσε ο Merton με την κριτική που άσκησε στον πρώιμο δομολειτουργισμό και με τις θεωρητικές και αναλυτικές του προτάσεις, βασίστηκε η δομική-λειτουργική ανάλυση του κοινωνικού φαινομένου της φτώχειας από τον Herbert Gans. Το 1972 ο Gans επιχείρησε μια συστηματική λειτουργική ανάλυση των θετικών λειτουργιών της φτώχειας, όχι με σκοπό να νομιμοποιήσει τη φτώχεια αλλά για να αποδείξει πρώτον ότι η δομική-λειτουργική ανάλυση μπορεί να είναι αξιολογικά ουδέτερη και δεύτερον ότι αν πρόκειται να ξεπερασθεί το κοινωνικό πρόβλημα της φτώχειας θα έπρεπε να αναδειχθούν και να αναλυθούν αρχικά οι λειτουργίες της και έπειτα να αναζητηθούν οι λειτουργικές εναλλακτικές λύσεις ως προς τις λειτουργίες που επιτελούν οι φτωχοί σε μια κοινωνία. Ο George Ritzer αναφέρει ότι πολλοί ήταν αυτοί που υποστήριζαν ότι ο ίδιος ο Gans επιχείρησε να συγκροτήσει μια παρωδία της δομολειτουργικής ανάλυσης, δηλαδή να καταδείξει το που μπορεί να φτάσει μια ανάλυση που εστιάζει στην ανάλυση των θετικών λειτουργιών των κοινωνικών δομών και θεσμών.¹⁹ Ας προχωρήσουμε, όμως, να δούμε τι είδους λειτουργίες εντόπισε ο Gans, λειτουργίες που επιτελούν οι φτωχοί άνθρωποι σε ένα κοινωνικό σύστημα. Τις ταξινόμησε σε τέσσερις κατηγορίες: **α)** οικονομικές, **β)** κοινωνικές, **γ)** πολιτιστικές και **δ)** πολιτικές.

Οι **οικονομικές λειτουργίες** που επιτελούν οι φτωχοί, κατά τον Gans, είναι οι εξής τέσσερις: **1)** είναι διαθέσιμοι ή/και αναγκασμένοι να αναλάβουν τις λεγόμενες «βρόμικες» και χαμηλά αμειβόμενες εργασίες, **2)** η εκμετάλλευσή τους επιτρέπει στους πλούσιους να διαθέτουν τα κέρδη τους για την εξυπηρέτηση των προσωπικών και οικονομικών τους σκοπών, έτσι που να συμβάλλουν στην αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος, να απαλλάσσουν τις αστές κυρίες από τις οικιακές εργασίες, ακόμα και να τους καθιστά πειραματόζωα για την ανάπτυξη ιατρικών

¹⁹ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», όπ.π., σ. 59.

μεθόδων και σκευασμάτων που θα είναι προς διάθεση των πλουσίων, **3)** η ύπαρξη φτωχών υποστηρίζει την ύπαρξη και επιβίωση μια σειράς επαγγελματιών, όπως αστυνομικοί, δικαστές, κοινωνικοί λειτουργοί κ.λπ., **4)** μια σειρά υποτιμημένων και κακής ποιότητας αγαθών και υπηρεσιών χρησιμοποιούνται και καταναλώνονται από τους φτωχούς ανθρώπους.

Οι **κοινωνικές λειτουργίες** αφορούν τα εξής: **1)** η προκατάληψη εναντίον των φτωχών συνήθως τους καθιστά ενόχους για την παραβίαση των κοινωνικών κανόνων, με αποτέλεσμα να επικυρώνεται έτσι η ισχύς των κοινωνικών κανόνων, **2)** η ύπαρξη τους δίνει την ευκαιρία στους πλούσιους να αντλούν ψυχική ικανοποίηση, όταν αναπτύσσουν συναισθήματα αλτρουισμού και συμπόνιας που συνοδεύουν πράξεις φιλανθρωπίας, **3)** οι στερεότυπες αναπαραστάσεις που έχουν για τους φτωχούς ως άτομα που διάγουν μια άστατη ζωή, που χαρακτηρίζεται από συνήθειες όπως άκρατη κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών, αχαλίνωτο σεξ, προσφέρουν αυτές οι αναπαραστάσεις μια φαντασιακή ικανοποίηση στους πλούσιους, **4)** η ύπαρξη των φτωχών λειτουργεί ως ένα μέτρο σύγκρισης και αυτοπροσδιορισμού για τις υπόλοιπες κοινωνικές τάξεις και **5)** από τη στιγμή που στερούνται βασικών αγαθών, υπηρεσιών και ευκαιριών κοινωνικής ανόδου συμβάλλουν στην κοινωνική ανέλιξη άλλων κοινωνικών ατόμων και ομάδων.

Οι **πολιτιστικές λειτουργίες** που επιτελούν οι φτωχοί συνίσταται στις εξής τρεις: **1)** οι φτωχοί αποτελούν φτηνή εργατική δύναμη, η οποία χρησιμοποιείται πολλές φορές για την κατασκευή πολιτιστικών μνημείων, **2)** η οικονομική τους εκμετάλλευση δίνει τη δυνατότητα της υλικής, χρηματικής υποστήριξης κάποιων διανοούμενων και καλλιτεχνών και **3)** η κουλτούρα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, των φτωχών, πολλές φορές γίνεται αντικείμενο μελέτης, εκθειασμού από διανοούμενους, καλλιτέχνες και συνάμα υιοθετείται και αφομοιώνεται από ανώτερα κοινωνικά στρώματα (μεσαία και ανώτερη κοινωνική τάξη). Θα μπορούσαμε εδώ να αναφέρουμε ενδεικτικά παραδείγματα, όπως της τζαζ, των μπλουζ και του ρεμπέτικου.

Οι φτωχοί επιτελούν, κατά τον Gans, και σημαντικές **πολιτικές** θετικές **λειτουργίες**, όπως: **1)** η ύπαρξη τους συνιστά πόλο έλξης ή ένα εχθρικό όρο αναφοράς για τις πολιτικές ομάδες, **2)** επωμίζονται το βάρος της κοινωνικής αλλαγής και της ανάπτυξης. Εδώ ο Gans αναφέρει δύο παραδείγματα, το ένα είναι το κόστος που ανέλαβαν οι φτωχοί για την εκβιομηχάνιση της οικονομίας, καθώς εκδιώχθηκαν από την υπαίθρο χωρίς αποζημιώσεις και το άλλο αφορά την επέκταση της

αμερικάνικης ισχύος μέσω των πολέμων, όπως στο Βιετνάμ, όπου στρατολογήθηκαν άτομα κυρίως των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων. Και 3) η αποστασιοποίηση των φτωχών από τις πολιτικές διαδικασίες και η μικρή συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας πιο «κεντρίας» πολιτικής σκηνής, γεγονός που διασφαλίζει τη σταθερότητα του πολιτικού συστήματος.

Ο Gans προσπάθησε να προτείνει κάποιες εναλλακτικές λειτουργικές λύσεις για το φαινόμενο της φτώχειας, αναζητώντας εναλλακτικές πηγές οφέλους για αυτούς που επωφελούνται από την ύπαρξη φτωχών ανθρώπων. Η προσπάθειά του αυτή δεν είχε και τόσο μεγάλη επιτυχία, καθώς ως προς κάποιες λειτουργίες, όπως οι πολιτικές, δεν μπόρεσε να βρει εναλλακτικές λύσεις. Πάντως, για τον Gans υπάρχουν δύο τρόποι εξάλειψης της φτώχειας. Ο ένας είναι να αποκτήσουν τέτοια ισχύ οι φτωχοί ώστε να ανατρέψουν το υπάρχον κοινωνικό σύστημα στρωμάτωσης και ο άλλος είναι με κάποιους τρόπους η ύπαρξη των φτωχών ανθρώπων να καταστεί δυσλειτουργική για τους πλούσιους.

Ακολουθώντας πάλι τον George Ritzer θα αναφερθούμε στις βασικές κριτικές που έχουν ασκηθεί στη δομική-λειτουργική προσέγγιση. Η κριτική αυτή ασκήθηκε τόσο από κάποιους που εντάσσονταν στο θεωρητικό παράδειγμα του δομολειτουργισμού, όπως ο Merton, όσο και από τους θεωρητικούς της σύγκρουσης τις δεκαετίες του 1950-60 και από τη δεκαετία του 1970 και μετά από τους λεγόμενους «μεταμοντέρνους», «αποδομιστές» διανοητές.

Πρώτο σημείο κριτικής του δομολειτουργισμού αφορά τον ανιστορικό του χαρακτήρα, καθώς ως αντίδραση στην ιστορική εξελικτική θεωρία ο δομικός λειτουργισμός επικεντρώθηκε στην ανάλυση της σύγχρονης κοινωνίας και πολύ συχνά (βλ. T. Parsons) σε αφηρημένες κοινωνίες, χωρίς αναφορά σε πραγματικές κοινωνικές μορφές και δομές. Ο δομολειτουργισμός εστίασε στη συγχρονική διάσταση των κοινωνικών συστημάτων εξετάζοντάς τα από τη σκοπιά της σταθερότητάς τους, χωρίς να διερευνά τη διαχρονική διάσταση, δηλαδή το πώς διαμορφώθηκαν ιστορικά αυτές οι κοινωνικές δομές και θεσμοί καθώς και το πώς αλλάζουν μες στον ιστορικό χρόνο. Ο ανιστορικός, πολλές φορές, χαρακτήρας της δομικής-λειτουργικής ανάλυσης υποστηρίζεται και από την επιδίωξη των δομολειτουργιστών και ιδίως του κύριου εκφραστή αυτής της προσέγγισης του T. Parsons να συγκροτήσει μια γενική θεωρία ανάλυσης όλων των κοινωνικών συστημάτων.

Δεύτερον, ο δομικός λειτουργισμός υιοθετεί μια στατική προσέγγιση των κοινωνικών συστημάτων, εστιάζοντας στις δομές και τις λειτουργίες από τη σκοπιά της κοινωνικής ευταξίας, της συνοχής και της σταθερότητας. Αναζητά τα στοιχεία, τα μέρη ενός κοινωνικού συστήματος και τον τρόπο με τον οποίο η λειτουργία τους διασφαλίζει την συνοχή και σταθερότητα του συνολικού κοινωνικού συστήματος. Δεν συζητά ο δομικός λειτουργισμός τη διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής, ακόμα κι όταν το κάνει την εξετάζει από τη σκοπιά της ισορροπίας, δηλαδή αναζητά να εντοπίσει τις εξισορροπητικές λειτουργίες της κοινωνικής αλλαγής (*μεταβαλλόμενη-δυναμική ισορροπία*).

Τρίτον, ο δομικός λειτουργισμός επικεντρώνεται στις αρμονικές σχέσεις, στην κοινωνική συναίνεση και τις διαδικασίες ενσωμάτωσης, παραγνωρίζοντας τις συγκρουσιακές διαδικασίες. Υπό τη δομολειτουργική οπτική, η σύγκρουση δεν μπορεί παρά να είναι καταστροφική για την κοινωνία και αποτελεί πάντα μια εξωτερική ως προς την κοινωνία και απειλητική δύναμη.

Τέταρτον, οι δομικοί λειτουργιστές ενδιαφέρονται για τα κοινωνικά και πολιτιστικά κανονιστικά συστήματα, δηλαδή για τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς, τα κοινά συστήματα αξιών, τις πεποιθήσεις, την κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα. Πρόκειται για αυτά τα κανονιστικά στοιχεία που οριοθετούν και οροθετούν, περιορίζουν και διαμορφώνουν τις στάσεις και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Η αντίληψη τους για τα άτομα είναι παθητική, με την έννοια ότι δεν τους αντιλαμβάνονται ως ενεργούς δρώντες. Επίσης, εκλαμβάνουν τα συστήματα κανόνων, ιδεών και αξιών ως γενικά αποδεκτούς κανόνες, ιδέες και αξίες, τις οποίες ασπάζονται και υιοθετούν συναινετικά όλα τα μέλη της κοινωνίας, και δεν προσεγγίζουν τα κανονιστικά αυτά συστήματα με όρους επιβολής και ιδεολογικής ηγεμονίας της κυρίαρχης ελίτ.

Πέμπτον, οι δομικοί λειτουργιστές φαίνεται να υιοθετούν μια τελεολογία για την κοινωνία, η οποία, όμως, φθάνει στα όρια της, με αποτέλεσμα κάποιοι να κάνουν λόγο για «νόθα τελεολογία». Η τελεολογία συνίσταται στους στόχους και σκοπούς που θέτει μια κοινωνία, η οποία τους επιτυγχάνει μέσω της δημιουργίας κοινωνικών δομών και θεσμών. Η «νόθα», όμως, τελεολογία των δομολειτουργιστών έγκειται στο ότι υποστηρίζουν ότι οι συγκεκριμένοι υπάρχοντες θεσμοί είναι αυτοί που καλούνται να απαντήσουν στις ανάγκες, τους στόχους και τους σκοπούς της κοινωνίας. Πρόκειται για «μη νομιμοποιημένες» τελεολογίες, όπως λέει ο Ritzer, καθώς η ύπαρξη κάποιων συγκεκριμένων θεσμών δεν συνεπάγεται αυτόματα και ότι είναι οι

μόνοι ικανοί θεσμοί για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες και να επιτευχθούν οι στόχοι μιας κοινωνίας. Ο Ritzer υποστηρίζει συγκεκριμένα ότι η τεκνοποιία μπορεί να είναι μια ανάγκη της κοινωνίας αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι μόνο ο υπάρχων θεσμός της οικογένειας είναι αυτός που μπορεί να καλύψει τη λειτουργική αυτή κοινωνική ανάγκη.²⁰

Έκτον, ο δομικός λειτουργισμός βασίζεται σε μια ταυτολογία, δηλαδή σε ένα «κυκλικό λογισμό», όπως υποστηρίζει κι ο Ritzer. Προσπαθεί να ορίσει το σύνολο από την σκοπιά των συστατικών του μερών και στη συνέχεια να ορίσει τα δεύτερα από τη σκοπιά του όλου. Με άλλα λόγια, επιχειρεί ο δομολειτουργισμός να ορίσει το κοινωνικό σύστημα μέσω των κοινωνικών θεσμών που το απαρτίζουν· θεσμοί οι οποίοι υπάρχουν με αυτή μορφή επειδή εξυπηρετούν τις βασικές λειτουργίες της κοινωνίας. Κατόπιν, προσπαθεί να ορίσει τα μέρη του κοινωνικού συστήματος, τους κοινωνικούς, δηλαδή, θεσμούς μέσω του ρόλου και των λειτουργιών που επιτελούν για τη διασφάλιση της επιβίωσης και της αναπαραγωγής του κοινωνικού συστήματος ως συνόλου. Βλέπει, δηλαδή, το κοινωνικό σύνολο ως σύστημα που απαρτίζεται από αμοιβαία εξαρτώμενα μέρη και αυτά τα μέρη (κοινωνικοί θεσμοί) ως λειτουργικά μέρη του συνολικού συστήματος. Με αυτό τον τρόπο, δεν αναλύεται ούτε το κοινωνικό σύνολο ούτε τα συστατικά, οργανικά του μέρη.²¹

²⁰ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», ό.π., σ. 69. Ο Ritzer αναφερόμενος στη «νόθα τελεολογία», που υιοθετεί ο δομικός λειτουργισμός, υποστηρίζει ότι «σε αυτό το πλαίσιο τελεολογία ορίζεται ως η άποψη εκείνη που θεωρεί ότι η κοινωνία (ή άλλες κοινωνικές δομές) έχουν σκοπούς και στόχους. Για να επιτύχει τους σκοπούς αυτούς η κοινωνία δημιουργεί ή προκαλεί τη δημιουργία συγκεκριμένων κοινωνικών δομών και κοινωνικών θεσμών. [...] Οι δομικοί λειτουργιστές πρέπει να ορίσουν και να τεκμηριώσουν τους διάφορους τρόπους με τους οποίους οι στόχοι οδηγούν στην πραγματικότητα στη δημιουργία συγκεκριμένων υποδομών. Θα ήταν επίσης χρήσιμο να είναι κανείς σε θέση να δείξει γιατί άλλες υποδομές δεν θα μπορούσαν να ικανοποιήσουν τις ίδιες ανάγκες. Μια καθ' όλα νομιμοποιημένη τελεολογία θα ήταν σε θέση να ορίσει και να δείξει εμπειρικά και θεωρητικά τους δεσμούς μεταξύ των στόχων της κοινωνίας και των διαφόρων υποδομών που υπάρχουν μέσα στην κοινωνία».

²¹ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», ό.π., σ. 69. Ο Ritzer αναδεικνύει την ταυτολογική επιχειρηματολογία των δομολειτουργιστών υποστηρίζοντας ότι «ταυτολογικό επιχείρημα είναι εκείνο στο οποίο το συμπέρασμα απλώς καθιστά ρητό αυτό που είναι υπόρρητο στον υποθετικό συλλογισμό ή αποτελεί απλή επαναδιατύπωση του συλλογισμού. Στον δομικό λειτουργισμό ο κυκλικός αυτός λογισμός συχνά παίρνει τη μορφή ορισμού του όλου από τη σκοπιά των μερών του και κατόπιν ορίζονται τα μέρη από τη σκοπιά του όλου. Επομένως, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι το κοινωνικό σύστημα ορίζεται από τη σχέση μεταξύ των συστατικών μερών του, και τα συστατικά μέρη του συστήματος ορίζονται από τη θέση που κατέχουν στο ευρύτερο κοινωνικό σύστημα».

Η θεωρία της σύγκρουσης

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και αρχές του '60 αρχίζει να διατυπώνεται μια άλλη κοινωνιολογική προσέγγιση ως απάντηση στο δομικό λειτουργισμό. Μια αντίδραση στην εστίαση του δομολειτουργισμού στα ζητήματα της κοινωνικής συνοχής και της σταθερότητας αποτέλεσε το θεωρητικό παράδειγμα της σύγκρουσης. Επρόκειτο για μια μετατόπιση του επιστημονικού ενδιαφέροντος από την κοινωνική συνοχή στην κοινωνική σύγκρουση και από τις παραδοχές της κοινωνίας ως οργανικού συστήματος στην πρόσληψη της κοινωνίας ως ενός συστήματος που το διατρέχουν διαρκώς κοινωνικοί ανταγωνισμοί και συγκρούσεις. Όπως παρατηρεί ο G. Ritzer, οι ρίζες της θεωρίας της σύγκρουσης βρίσκονται στη μαρξική θεωρία και στο έργο του G. Simmel για την κοινωνική σύγκρουση. Εν τούτοις, η θεωρία της σύγκρουσης δεν κατάφερε να διαφοροποιηθεί πλήρως από το δομικό λειτουργισμό. Ωστόσο πρόσφερε τις βάσεις για την ανάπτυξη νεομαρξιστικών θεωριών στη συνέχεια.²²

Βασικός εκπρόσωπος της θεωρίας της σύγκρουσης είναι ο Ralf Dahrendorf, ο οποίος υποστήριζε ότι η κοινωνιολογική μελέτη θα πρέπει να είναι προσανατολισμένη στους κοινωνικούς θεσμούς και τις κοινωνικές δομές από τη σκοπιά, όμως, των κοινωνικών ανταγωνισμών και των συγκρούσεων. Ο Dahrendorf αντιπαρέθεσε τις προσεγγίσεις των λειτουργιστών και των θεωρητικών της σύγκρουσης για την κοινωνία. Οι λειτουργιστές αντιλαμβάνονται την κοινωνία ως στατική ή σε κατάσταση μεταβαλλόμενης ισορροπίας.²³ Για αυτούς κάθε στοιχείο (π.χ.: κοινωνικός θεσμός) λειτουργεί με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα. Αντιθέτως, για τους θεωρητικούς της σύγκρουσης η κοινωνία βρίσκεται σε μια διαρκή διαδικασία αλλαγής, καθώς πολλά κοινωνικά στοιχεία συμβάλλουν στην αλλαγή του κοινωνικού συστήματος. Επίσης, οι λειτουργιστές επικεντρώνονται στην κοινωνική συναίνεση γύρω από τις κοινές αξίες και κανόνες. Υποστηρίζουν ότι η κοινωνία διατηρεί τη συνοχή της βάσει κοινά

²² G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», ό.π., σ. 70.

²³ Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη, «Η προσέγγιση της ιστορίας από την ανθρωπολογία», ό.π., σ. 68-9. Η Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη αναφέρεται στους δομολειτουργιστές αυτούς που αναγνώρισαν τη δυνατότητα της αλλαγής, αλλά όπως υποστηρίζει την αντιμετώπισαν στο πλαίσιο ενός μοντέλου δυναμικής ισορροπίας, όπως αυτό που διατύπωσε ο Max Gluckman: «σύμφωνα με το μοντέλο της δυναμικής ισορροπίας, οι κοινωνικές αντιφάσεις προκαλούν διαταραχή στις κοινωνικές δομές, αλλά ταυτόχρονα ενεργοποιούνται εξισορροπητικές δυνάμεις που λειτουργούν ως μηχανισμοί αποκατάστασης της τάξης, περιορίζουν την έκταση και ένταση της διαταραχής και επαναφέρουν το κοινωνικό σύστημα σε κατάσταση ισορροπίας».

αποδεκτών αξιών, κανόνων, ηθικών συστημάτων. Στον αντίποδα, οι θεωρητικοί της σύγκρουσης συλλαμβάνουν την κοινωνία ως μια τάξη πραγμάτων η οποία βασίζεται στον καταναγκασμό που επιβάλλουν οι ελίτ στα υπόλοιπα κοινωνικά στρώματα. Η ευταξία και η σταθερότητα του κοινωνικού συστήματος δεν βασίζεται στην κοινωνική συναίνεση αλλά στην ικανότητα επιβολής και στην εξουσία των ισχυρότερων.

Κατά τον Dahrendorf, η κοινωνία έχει δύο όψεις, τη *συναινετική* και τη *συγκρουσιακή*. Οι θεωρητικοί της συναίνεσης θα πρέπει να εξετάζουν τις διαδικασίες και τους τρόπους αξιακής ενσωμάτωσης των ατόμων στην κοινωνία, ενώ οι θεωρητικοί της σύγκρουσης να διερευνούν τις συγκρούσεις συμφερόντων και τους τρόπους καταναγκασμού και επιβολής της κοινωνικής τάξης πραγμάτων.²⁴ Η σύγκρουση και η συναίνεση, για τον Dahrendorf, προϋποτίθενται αμοιβαία, με την έννοια ότι χωρίς προηγούμενη συναίνεση δεν αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός των συμφερόντων και η σύγκρουση, και ότι η σύγκρουση μπορεί να οδηγήσει σε συναίνεση. Στόχος του Dahrendorf ήταν να συγκροτήσει μια θεωρία της σύγκρουσης. Η συμβολή του συνίσταται στην ανάδειξη του «εξουσιαστικού κύρους» ως καθοριστικού παράγοντα των κοινωνικών συγκρούσεων, στην ανάπτυξη της έννοιας των «συμφερόντων» και στην κατηγοριοποίηση των τύπων των ομάδων.

Κεντρική θέση του Dahrendorf ήταν ότι ο διαφορετικός βαθμός εξουσιαστικού κύρους συνδέεται με διαφορετικές θέσεις μέσα στις «επιτακτικά συντονισμένες ενώσεις» και συνιστά τον καθοριστικό παράγοντα της κοινωνικής σύγκρουσης. Οι «επιτακτικά συντονισμένες ενώσεις» είναι, στην ορολογία του Dahrendorf, οι ενώσεις των ατόμων, όπου οι θέσεις των ατόμων είναι ιεραρχικά αρθρωμένες και η καθεμία διακρίνεται από διαφορετικό βαθμό εξουσιαστικού κύρους (authority). Το εξουσιαστικό κύρος δεν συνδέεται με συγκεκριμένα άτομα, αλλά με τις κοινωνικές θέσεις. Η κάθε θέση είναι επενδυμένη με συγκεκριμένο κοινωνικό ρόλο και με τις προσδοκίες που του αντιστοιχούν. Αυτό σημαίνει ότι μια ανώτερη ιεραρχικά θέση διακρίνεται για το αυξημένο εξουσιαστικό της κύρος και το άτομο που την καταλαμβάνει καλείται να εκπληρώσει το ρόλο του ή αλλιώς να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του ρόλου του. Οι προσδοκίες είναι δύο μορφών, προσδοκίες της κυριαρχίας ή της υποταγής.

²⁴G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», όπ.π., σ. 71.

Τα *συμφέροντα* των ομάδων σύγκρουσης είναι δύο ειδών. Για την ομάδα αυτών που καταλαμβάνουν θέσεις αυξημένου εξουσιαστικού κύρους και έχουν αναλάβει ρόλους κυριαρχίας, τα συμφέροντά τους έγκεινται στην επιδίωξη διατήρησης του status quo. Για την ομάδα αυτών που έχουν αναλάβει κοινωνικούς ρόλους υποταγής, τα συμφέροντά τους έγκεινται στην επιδίωξη της αλλαγής του status quo. Κατά τον Dahrendorf, τα συμφέροντα της κάθε ομάδας είναι αντικειμενικά, με την έννοια ότι συναρτώνται από τις προσδοκίες κυριαρχίας ή υποταγής του αντίστοιχου ρόλου. Τα άτομα δρουν σύμφωνα με τα συμφέροντα που αντιστοιχούν στη θέση τους, χωρίς απαραίτητα να έχουν συνειδητή επίγνωση αυτών των συμφερόντων. Δρουν, δηλαδή, και ασυνείδητα βάσει των συμφερόντων τους, καθώς αυτά υπαγορεύονται από τις προσδοκίες των κοινωνικών ρόλων που αναλαμβάνουν. Με αυτό τον τρόπο ο Dahrendorf έκανε λόγο για «λανθάνοντα συμφέροντα» και για «έκδηλα συμφέροντα». Τα δεύτερα («έκδηλα συμφέροντα») συνίστανται στα συνειδητοποιημένα, από τον φορέα της δράσης (το άτομο), λανθάνοντα συμφέροντα .

Ο Dahrendorf προχωράει και στη διάκριση τριών τύπων ομάδων: 1) *οιονεί ομάδα*, η οποία θεωρείται ως το «συνάθροισμα κατόχων θέσεων με ταυτόσημους ρόλους και συμφέροντα», 2) *ομάδα συμφερόντων*, η οποία αποκτά συγκεκριμένη μορφή, δομή, λειτουργία, στόχους²⁵ και 3) *ομάδα σύγκρουσης*, η οποία πρόκειται για την ομάδα συμφερόντων όταν αυτή προχωράει στη σύγκρουση με την αντίπαλη ομάδα συμφερόντων-σύγκρουσης. Η σύγκρουση για τον Dahrendorf μπορεί να είναι έντονη, η οποία ενδέχεται να καταλήξει στην ριζοσπαστική αλλαγή της κοινωνίας, και βίαιη, όπου η ανατροπή του status quo είναι άμεση και ριζική.

Η θεωρία της σύγκρουσης και ο ίδιος ο Dahrendorf έχουν δεχτεί κριτική, η οποία φτάνει στο σημείο πολλές φορές να κάνει λόγο για έναν αντεστραμμένο δομικό λειτουργισμό. Πιο συγκεκριμένα, ο Dahrendorf έχει δεχτεί κριτική για τον λανθάνοντα λειτουργισμό της σκέψης του, καθώς οι έννοιες που χρησιμοποιεί είναι σε κάποιο βαθμό αφηρημένες και συνάμα ενώ επικεντρώνεται στο ζήτημα της σύγκρουσης, αυτή η κοινωνική σύγκρουση φαίνεται να μην προκύπτει από τη δράση των ενεργών φορέων-δρώντων αλλά από τη σύγκρουση των συμφερόντων που

²⁵ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», όπ.π., σ. 74. Ο Ritzer παραθέτει τον ορισμό του Dahrendorf για τις ομάδες συμφερόντων: «Κοινοί τρόποι συμπεριφοράς χαρακτηρίζουν τις ομάδες συμφερόντων που στρατολογούνται από ευρύτερες οιονεί ομάδες. Οι ομάδες συμφερόντων είναι ομάδες με τη στενή κοινωνιολογική έννοια του όρου και αποτελούν τους πραγματικούς φορείς της σύγκρουσης μεταξύ των ομάδων. Έχουν δομή, κάποια μορφή οργάνωσης, πρόγραμμα ή στόχους και μέλη».

αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες θέσεις μες στο κοινωνικό σύστημα και στις κοινωνικές δομές.²⁶

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δασκαλάκης Δ.Ι., *Εισαγωγή στη σύγχρονη κοινωνιολογία*, προλ. Β. Φίλιας, Παπαζήσης, Αθήνα 2009.
- Devereux Jr E.C., «Η κοινωνιολογική θεωρία του Parsons» στο Μ. Πετμεζίδου (επιμ.), *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*, μετ. Β. Καπετανγιάννης – Γ. Μπαρουκτσής τ.1., ΠΕΚ, Ηράκλειο 2003, σ. 97-159.
- Δημητρίου-Κοτσώνη Σ., «Η προσέγγιση της ιστορίας από την ανθρωπολογία», στο Σ.Δημητρίου-Κοτσώνη & Σ. Δημητρίου, *Ανθρωπολογία και ιστορία*, β' έκδοση, Καστανιώτης, Αθήνα 2000.
- Κατριβέσης Ν.Κ., *Κοινωνιολογική θεωρία: Σύγχρονα ρεύματα της κοινωνιολογικής σκέψης*, Εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα 1996.
- Ritzer G., «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», στο Μ.Πετμεζίδου (επιμ.), *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*, μετ. Β. Καπετανγιάννης – Γ. Μπαρουκτσής τ.1., ΠΕΚ, Ηράκλειο 2003, σ. 41-95.

²⁶ G. Ritzer, «Δομικός λειτουργισμός και η εμφάνιση μιας εναλλακτικής θεωρίας με έμφαση στις συγκρούσεις», όπ.π., σ. 76. Ο Ritzer υποστηρίζει ότι «η έμφαση που δίνει ο Dahrendorf σε διάφορα θέματα, όπως π.χ. τα συστήματα (επιτακτικά συντονισμένες ενώσεις), οι θέσεις και οι ρόλοι, τον συνδέει άμεσα με τον δομικό λειτουργισμό. Αποτέλεσμα είναι η θεωρία του να πάσχει από τις ίδιες ανεπάρκειες που πάσχει ο δομικός λειτουργισμός. Επί παραδείγματι, η σύγκρουση φαίνεται και αναδύεται κατά μυστηριώδη τρόπο από νομιμοποιημένα συστήματα (ακριβώς όπως συμβαίνει και στον δομικό λειτουργισμό). Περαιτέρω, η θεωρία της σύγκρουσης φαίνεται να πάσχει από τα ίδια εννοιολογικά και λογικά προβλήματα (π.χ. ασαφείς έννοιες, ταυτολογίες) από τα οποία πάσχει ο δομικός λειτουργισμός. Τέλος, η θεωρία αυτή, όπως και ο δομικός λειτουργισμός, είναι στην ουσία καθ' όλα μια μακροσκοπική θεωρία και σαν τέτοια ελάχιστα έχει να μας προσφέρει για να καταλάβουμε την ατομική σκέψη και δράση».